

A munkáspolitikai irányai.

Írta és a Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek
1908. évi november hó 19-én tartott értekezletén előadta

SZÁSZ ZSOMBOR.

Mielőtt rövid előadásomra térnék át, engedje meg a Tisztelt Értekezlet, hogy tanácskozásunk tárgyáról és határaitól egy pár szót szóljak. Egyesületünk, mint tudományos egyesület, nem lehet hivatva arra, hogy egy még kiforratlan és bizonyosan sok változás alá kerülő törvény-vázlat egyes rendelkezéseivel foglalkozzék. Ez az arra hivatott szakközegek dolga. A mi céluk az, és éppen ez alkalommal az, hogy a javaslat fölvetődése alkalmából azokat a társadalmi jelenségeket (az egyéni cselekvés lehetőségeit, állam és társadalom befolyását, működési körét és beavatkozásának határait) megbeszéljük, amelyek egy ilyen javaslat háttéréül szolgálhatnak. Ezért ne várja senki, hogy mi a javaslattal közvetlenül foglalkozunk.

Ha mi az ipartörvény tervezett módosítása alkalmából a munkával foglalkozva, a régi individualisticus laissez faire nemzetgazdaság álláspontjára helyezkednénk, az egész tárggyal röviden végezhetnénk. Ha a munka árú, amelynek értékét a kereslet és kínálat törvénye szabja meg, akkor ebbe a törvényhozásnak beleszólása nincs és a szerződési szabadság érintetlenül maradhat. A munkás eladja, a munkaadó megveszi a munkát olyan föltételek mellett, amilyeneket a piac helyzete nyújt. Ami azt tenné, hogy mindazokat a föltételeket, amelyeken a munkásnak és családjának fönntartása és megélhetése nyugszik, tehát a bér nagyságát, a munkaidő terjedelmét, műhelyek berendezését és a többit, egyedül a kereslet és kínálat szabná meg. Amint COBDEN a tételt fölállította: »A munkabér emelkedik, ha két munkaadó fut egy munkás után; esik, valahányszor két munkás szalad egy munkaadó után.« S természetesen, ez a szabály nem csak a munkabérre nézve állana,

hanem állana a munka többi, például, egészségügyi föltételeire is. Korlátlan mindkét szerződő fél szabadsága. Szóval, ha a munkaadó föltételei mellett a munkás biztosítva látja munkarejét, egészségét, saját és családjá mindennapi kenyerét, akkor megköti a szerződést. Ha pedig a vevő föltételei elfogadhatatlanok, ha az ajánlott bér, stb. nem elég saját és családjá fönttartására, akkor

Itt meg kell, hogy álljunk.

Nincs miért, hogy a munkabér alakulására vonatkozó más elméletekkel foglalkozzunk. De hogyha a munkapiac árai nem megfelelők, ha a munkásnak és családjának mindennapi kenyerét nem biztosítják, az eset nem az, hogy a munkás pedig akkor nem fogadja el a kínált árt, hanem az, hogy akkor is el kell fogadnia, mert a munkaadó egyed és a munkásegyed helyzete és erőviszonyai végtelenül különbözök. A munkaadó mögött áll a személyiség nélküli tőke, mely a *laissez faire* minden kívánalmával bír; mellette van a piac minden tapasztalata és sok más elsőbbség. A munkás mögött pedig áll saját személyéhez kötött dolgozóképesége, amely napról napra működésben kell, hogy legyen, különben holt tőke, amely minden munkátlan nap arányában fogy, mert a munkátlanság munkaerőt és a dolgozó képességet támadja és sorvasztja. Es háta mögött áll a munkanélküliség réme. A munka-föltételek kialakulásában a tőke súlya és hatalma sokkal nagyobb, mint az egyedenkénti munkásé s azért e föltételeket a maga érdekében kedvezőbben bírja megállapítani. Tapasztalati igazság ez, amelyet bizonyít a múltból a munkásmozgalom története; de bizonyítanak a jelenben a sztrájkok*) statisztikái, iparfölügyelök jelentései és külföldi törvényhozások munkálatai, amelyek százezer esetekben mutatják, hogy a tőke és a munka szerződésai még ma is tudnak olyan béreket, a *sweated industry* olyan lehe-

*) Nagyobb számú tagtársunkkal való közös megállapodásra, a „sztrájk” szót Szemlénkben meghonosult (adaptált) magyar szónak fogadjuk el és, mint ilyet, magyarosan is írjuk, fönttartva azt az elvünket, hogy a nem föltétlenül szükséges idegen szókat és az *i d e g e n m ű s z ó k a t* az eredetüknek megfelelő idegen írással különítsük el az írott magyar nyelv testétől. Úgyszólván gátoljuk így is a fölösleges idegen kifejezéseknek a közhasználatban megszokását, ha már teljes elhagyásukra nem bírhatjuk munkatársainkat.

tősegeit megállapítani, amelyek mellett a dolgozókéesség és munka elsatnyul, s a munkás és családja tönkre megy.

Ez az állapot, amely súlyosabb volt a múltban és enyhült a jelenben, még közvetlenül sem egyedül a munkásosztály kérdése. A rosszul fizetett, gyöngén táplált, kizsákmányolt, családfenntartásra alkalmatlan munkás nemcsak saját osztályának betegsége, hanem társadalmi baj és nemzeti szerencsétlenség forrása. Gondoljunk csak a nemzet vérvesztésére a kivándorlás és a nemzedékek satnyulása és szaporátlansága miatt. Nem mondja senki, hogy ezek bármelyikének kizárólag a munkásviszonyok volnának okai. De emlékezzünk azokra a rettenetes leírásokra, amelyeket a LORD ASHLEY *Committee*-ja terjesztett az angol ház elé, amely szomorú színekben mutatta az elsatnyult, neméből kivetkőzött munkást, akinek »szerencsére« nem volt tehetsége sem, hogy fajtáját szaporítsa. Ha nem is ilyen mértékben, mégis a szükség és a nyomor ma is nagyrészen a munkás kiváltsága, s ha, éppen nálunk, az ipari munkások nem is tértek arra az útra, amelyet STUART MILL jelölt volt ki, aki a munkásosztály egyetlen igazi védelmét »a népesség megszorításában« (due restriction of the population) látja: kezemben van, például, egyik angol gyarmat törvényhozásának ez évi júliusi *Meport*-ja, amelyben egy munkás a következő módon nyilatkozik: »Követeljük a bér legkevesebbjének (bérminimum) megállapítását s akkor kedvezőbb helyzetbe kerül a munkás, kedvezőbb helyzetbe kerül az állam, s elnémul a fölajdulás a születési arány csekélysége miatt. Ha a munkás olyan kis béren kell, hogy tengődjék, hogy képtelen feleségét és gyermekeit tisztességes életmódban tartani, hogyan lehet azt követelni, hogy bölcsőik tele legyenek?!« Ez a külföldi ipari munkásság közt az egyke rendszer alapja, s méltó gondolkodni azon, hogy vajjon valóban nem jár-e rettenetes felelősséggel gyermekeknek adni életet, ha az élet, a fölnevelés legszükségesebb föltételeit sem bírja biztosítani a szülő.

Ne feledjük el azt sem, hogy a munkaföltételek, a munkás helyzetének jósága, *standard*-ját, elválaszthatatlan összefüggésben vannak a munka minőségével, *standard*-jával. És pedig kölcsönösen így van ez. Amennyire igaz az, hogy olcsó munkás rosszul dolgozik, éppen annyira igaz van RUSKIN-nek, hogy »az olcsó munka olcsó embert teremt.« A jobban fize-

tett, jobb föltételek között dolgozó munkás munkája jobb, több értékű, mint a rosszul fizetett, elsorvasztott munka; de megint, ha nem gondoskodunk egy napról napra gombostűfejet reszelő munkás anyagi és szellemi fölemeléséről, annak a munkának nagyon olcsó, elbutított ember lesz a vége. Egy munkás, aki tisztességes munkaviszonyok között dolgozik, aki nem kell, hogy saját és családja jövője miatt aggódjék, a bérkülönbségnél aránytalanul jobb munkát végez, mint a munkarejében kihasznált, rosszul fizetett, az angol kifejezés szerint *underfed* munkás. A munka olcsósága nem olyan, mint a szénéé, mondja egy angol író. »Ha a szén ára egy-két shillinggel esik, a szén azért éppen olyan jó, mint előbb. De ha a munkabér, például egy mezőgazdasági munkásé, heti 10-12 shillinggel esik, a munkás nem fog olyan munkát végezni, mint előbb. A munkás dolgozóképessége, egy bizonyos fölső határig, a munkabérrel egyenlő arányban változik. Küldj ki téli munkára egy rosszul öltözött, rosszul táplált munkást, küld éjszakai pihenőre egészségtelen, hideg, piszkos kamarába, s pár hét alatt kimerül testi és szellemi ereje. Romlott árúvá válik, el kell dobni – a szegényházba.«*)

Mindez az ipari, társadalmi és nemzeti kár a munkának azokat a viszonyait, helyzetét és eredményeit mutatja, amelyek akkor születnek, ha a munka gyöngébb, mint a tőke. Amíg a tőkével szemben az egyes munkás áll, ez az eredendő gyöngébség követni fogja a munkaviszony minden mozzanatában. S ennek más orvossága nincs, mint egyenlő erejűvé tenni a munkát a tőkével, s a mi célunk éppen az, hogy megállapítsuk, minő téren, és milyen határok között történhetik meg ez.

Az egyedi szerződésen, amelyhez hasonló száz van egy üzemben, egy munkás nem bír változtatni. Bármint változik a viszonyok kapcsolata, még ha az idő folyamán reá nézve uzoraszerződéssé válik is munkaszerződése, nincs hatóság, amelyhez orvoslásért forduljon. Még talán a munkaadóhoz is hiába, még az is csak akkor változtathat rajta, ha az összes szerződéseket módosítja, mert természetes, hogy egy követelés kielégítése maga után vonná a többi munkás követelésének

*) L. T. HOBHOUSE: *The Labour Mouvement*. 21. p.

föléledését. Tehát még a munkaadó is csak akkor változtathat a szerződésen, ha előbb hallgatagon elismeri a munkások érdekközösségét, ha észrevétlenül megteremti szövetségüket. Íme, milyen természetesen, milyen szükségképpen fejlődik ki a munkásegyesülés kényszere, éppen úgy, mint a családból a törzs, a törzsből a nemzet. Létrehozza az érdekközösség és az érdekközösség alapján való szervezkedés erejének fölismerése. Mihelyt a munkáskéz azt mondhatja a tőkének, hogy, ha nincs ár, nincs árú, ha nincs az emberies élet mértékének (a standard of lifenak) megfelelő bér, nincs munka: abban a pillanatban létrejött az eddig oly különböző erejű két fél egyenlősége.

Ez a gondolatmenet, az erőviszonyoknak ez a fölismerése, a szervezkedés első sorban a sztrájkban nyilvánul meg. Azt a sok egyéni szerződést, amelyet, nem ismerve közös érdeküket, számtalan munkás köt egyenkint, egy közös, együttes (collectivus) sérelemmé teszi a közös tévedés és kényszer, amely mellett megkötötték. Ez a nagy mozzanat: mert a közösség érzetének, a szervezkedésnek pillanatában egyenlővé válik a két nagy erő, munka és tőke a mérlegen, amelynek ingadozását már csak külső körülmények, külső viszonyok kapcsolatainak szellőjárása billenti erre, vagy arra az oldalra, de nem veleszületett állandó gyöngeség.

S ennek a mozzanatnak, amikor a munkaadó egységével szembe a munkásság szervezett egysége lépett, amikor legalább megközelítően beállott az egyensúly, egy igen nagy jelentősége, igen fontos következménye van: a részrehajlatlan, döntő bíróság közbelépése. Két egyenlőtlen fél közül a hatalmasabbnak sohasem áll érdekében, hogy a viszályt ne hatalmi úton, ne hatalmi szóval intézze el. Az okosabb enged, az erősebb sohasem. De mihelyt az erőviszonyok egyenlővé válnak, amikor a harc kimenetele kétséges, fölülkerekedik az okosság, s kész mind a két fél részrehajlatlan ítélőre bízni ügyét. Amíg a munkásság nincs szervezve, nincsen, hogy ki vigye ügyét választott bíróság elé, mert a hatalommal rendelkező félnek nincs érdekében, a gyöngébbnek nincs ereje, hogy bírói eljárást erőszakoljon ki.

Sajnos, én most nem terjeszkedhetem ki bővebben e bírászkodásra, hiszen az maga is hatalmas anyag. Csak annak a megállapítására szorítokozom, hogy a facultative bíróságok csaknem mindenütt beváltak, a kényszerbíróóságok, különösen

a döntő bíróságok, igen sok nehézséggel működnek. Még élénk emlékezetben van a tavalyi new-zeelandi nagy méészáros sztrájk, amely REEVES híres békéltető és döntő bírósági törvényét alapján megingatta, s a parlament éppen most az ősszel tárgyalja a törvény módosítását. A legkevéssbé elkerülhető nehézség az, hogy bajos a békéltetés, vagy döntés kényszerét büntető foganattal látni el. A pénzbüntetés legtöbbször behajthatatlan, a szabadságvesztés büntetésének végrehajtása pedig fölérhet egy sztrájkkal.

Ezt különben, remélem, hogy más alkalommal fogja tárgyalni Egyesületünk. Most csak azt állapíthatjuk meg, hogy az ipari békéltető és döntő bíróságok intézménye a békés fejlődés egyik föltétele s a békés fejlődés egyik mozzanata.

De, természetesen, az, hogy munkások abból a célból szervezkedjenek, csak akkor és azért jöjjön létre szövetkezés, hogy szerződéseket próbáljanak megváltoztatni, amelyeket utóbb elviselhetetlen föltételekkel kötöttek: ez a munkásmozgalomnak mondhatni gyermekkora. Nincs értelme, hogy az egyesülésben rejlő erő csak post festa, csak akkor nyilvánuljon meg, amikor már az egyes munkás erőtlensége és tapasztalatlansága egy a főnnálló jogrend által elismert szerződés békójába kötötte munkaerejét és megélhetését, amely szerződést meg éppen csak egy olyan tettel bír megváltoztatni, amelynek jogszerűségével szemben a társadalom s ezideig a főnnálló jogrend is ingatag-állápontra helyezkedik. Szóval, nincs értelme, hogy a, bár társadalmi és közgazdasági szempontból gyakran igazolt, együttes szerződésszegést, a sztrájkot, miért ne váltsa föl a jogilag is igazolt együttes szerződéskötés.

Ez a munkáskérdés legfontosabb mozzanata, a sztrájk és az együttes (collectivus) szerződés kérdése. Ha az egyedi szerződést kötő munkások rájönnek arra a tévedésre, hogy munkájukat olyan áron adták el, amely lehetetlenné teszi megélhetésüket, akkor, ha a másik szerződő fél ezen változtatni nem akar, nincs más mód, mint arra a »hatalmi« lépésre szálni el magukat, hogy, egyoldalúan fölbontva a szerződést, munkabeszüntetés útján, a közös érdek alapján, a közösség erejénél fogva követelik együttesen a munkaszerződés módosítását.

De ha a munkás rájött arra, hogy szervezkedve, van ereje, hogy a munkaadóval, a tőkével szemben az élet meg-

kívánható mértékéhez (standard of life) illő föltételeket már a szerződés megkötésekor kieszközölheti: miért ne érvényesüljön a szervezett munkásság ereje ott, ahol helyén van, ahol nem kell, hogy hatalmi kérdést csináljon, ahol nem ütközik össze ősi jogi és társadalmi fölfogásokkal? Miért ne szervezkedjék előzetesen s miért ne érvényesítse a szervezettség erejét a szerződés megkötésekor? Szóval, ismétlem, miért ne használja az egyesülésben levő erőt inkább együttes szerződéskötésre, mint együttes szerződésszegésre?

Ez a sztrájk és ez együttes szerződés kérdése. A korunkbeli gazdasági élet természetes fejlődése szülte mindakettőt, s gondoskodni kell, hogy mindkettő beleilleszkedjék jogi rendünkbe.

Csaknem párhuzamosan a munkások szervezkedésével, e társadalmi természetű mozgalommal, az elmúlt század közepe tája óta szól bele a törvényhozás a munkáskérdésbe. Emlékezünk reá, hogy ama közbelépés oka az volt, hogy a magánszerződés hatálya alatt a munkaadók olyan föltételek mellett dolgoztatták a munkásokat, amelyek nemcsak munkájukat kötötték le, hanem a munka körülményei folytán egészségét és életét is megtámadták. Az állam közérdekből lépett közbe. Ma már nehéz azokat a törvényhozási intézkedéseket rövidesen részletezni, amelyeket különböző államok idestova háromnegyed század óta hoztak a gyermekek, a nők munkaidejének korlátozásáról, egészségügyi intézkedésekről, munkaszünetről, baleset és betegség esetén való biztosításról.

Minket mindebben az az elvi alap érdekel, hogy az állam jogának és kötelességének tartotta, hogy, a szerződés szabadságát megszorítva, közbelépjen s a magánjog mezejére tartozó kérdéseket kivegyen a szerződő felek hatalma alól s megállapítson olyan fölső és alsó határokat, amelyeket a szerződő felek át nem hághatnak. Az elvi alap tehát az, hogy a munkaszerződésnek vannak olyan, mondhatni, közjogi természetű mozzanatai, amelyek közérdekből törvényhozási rendezést követelnek, s a magánszerződések csak ez intézkedések határain belül köthetők. Szóval, az állam a gyöngébb fél segélyére siet s, ahol az egészség, élet, megélhetés szempontjából a magánszerződés a köz- és társadalmi érdeken alul maradt, vagy

lehet, hogy maradhatna, ott megállapítja azokat az alsó és felső határokat, amelyeken innen, vagy túl a magánszerződés nem léphet.

Már most, nem vesszük-e észre, hogy állami beavatkozás és szövetkezett tevékenység csaknem ugyanazon a téren mozog, a gyöngye segítségére siet, azzal a különbséggel, hogy a törvényhozás, levetkőzve a földi salakot, amennyiben belenyúl a munkás és a munkaadó viszonyába, azt részrehajlatlansággal és mindkét fél érdekében kell, hogy cselekedje. Az állam, ha munka és tőke között helyreállt az egyensúly, egyformán védelmébe kell, hogy vegye mindakettőt. Amennyire meg kell, hogy védelmezze a munkás számára azokat a legkisebb föltételeket, amelyeket, ha mellőzhet a munkaadó, a munkás kivetkőződik emberi és állampolgári formájából, úgy meg kell, hogy védje a gyárat és műhelyt attól, hogy munkásoknak a jogi rendbe ütköző cselekvései, támadó föllépése folytán tönkre menjen, vagy hazát cseréljen. A cél, amelyért a munkások és esetleg munkaadók szervezkednek, s amelynek érdekében az állam a magánszerződések körébe belenyúl, hasonló; sőt a kör, amelyben az állam és az együttes szerződések mozognak, csaknem ugyanaz: megállapítani két, egy nagyobb, közérdekűbb, s egy szűkebb, inkább helyi, körben azokat az általános szabályokat, amelyeknek keretén belül kelhet csak szárnyra a szerződési szabadság, az egyéni akarat. A dolgoknak ez a rendje nyilvánul meg azokban a törvényhozási intézkedésekben, amelyek előmozdítják a munkás-szövetkezések létrejöttét, azokat törvényesen szabályozzák, egy sajátságos, szinte közjogi helyzetet teremtenek számukra, s ez nyilvánul meg abban a törekvésben, hogy az együttes szerződések, amelyek, szinte mondhatnám, a törvényhozás átruházott tevékenységét végzik az ipari álladalom egy-egy szűkebb tartományában, jogi rendezésben részesüljenek.

Tehát, az állami közbelépés két irányban kell, hogy megnyilvánuljon:

Először: részesítse törvényhozási rendezésben azokat az intézményeket, amelyeket a munkásmozgalom, a fejlődés erejénél fogva, létrehozott.

E csoportba tartoznék első sorban a munkás és munkaadó szervezetek jogi helyzetének rendezése. Különösen az előbbié.

Jogi személyek-é ezek, vagy sem? Ismeretes, hogy az angol *trade unionok* milyen sajtóságos jogállásra tettek szert a *Taff Vale* eset óta. Szerződést köthetnek, vagyonnal bírhatnak, lehetnek perbeli személyek, de vagyoni felelősségre nem vonhatók, kártérítésre nem kötelezhetők munkabeszüntetés esetén.

Ezzel szoros kapcsolatban van az együttes szerződések kérdése, amelyeknek nem lehet helyét találni a régi magánjogi rendszerben. Ki az együttes szerződések alanya? Ki és hogyan szegheti meg, és minő jogi következményei vannak a szerződészegésnek?*)

Ide tartozik a munkabeszüntetés (strike), a kiközösítés (boycott) és munkáskizárás rendezése is.

Másodszor: állapítsa meg mindkét féllel szemben a föltételeknek azokat az alsó határait, amelyek közérdekből, állami és társadalmi érdekből, elengedhetetlenek s ennél fogva nem képezhetik magánosok egyezkedésének tárgyát.

E körbe azok a társadalmi természetű intézkedések tartoznak, amelyek a munkás testi és erkölcsi épségét védik, amilyenek a gyárak és műhelyek egészséges berendezése, a nők és gyermekek munkaidejének megállapítása, az anyaság védelme, balesetre való biztosítás stb. Ezeket a kérdéseket már valamennyire mind bele is vonták a törvényhozás keretébe, de még vannak súlyos föladatak, amelyek megoldásra várnak.

Ilyen, például, a bérhatár (bérminimum) kérdése. Ha a törvényhozás kötelessége, hogy megállapítsa a munkaidő fölső határát, a tisztaságnak, a friss levegőnek, a testi épség védel-

*) Tudomásom szerint, ezideig csak a hollandiai 1907. július 13-iki törvény rendelkezik az együttes szerződésekről, röviden és tartózkodva. E törvény 1636. n. §-a így szól: „Minden megállapodás munkaadó és munkás között, amely ellenkezik egy együttes szerződéssel, amely mindkettőjüket köti, semmisnek nyilvánítandó az együttes szerződésben részes bármely egyén arra irányuló kérésére, kivéve a munkaadót. (Van iederdergen en, die bij de collectieve arbeidsovereenkomst partij waren, met uitsluiting van den verkeer zelven.) „Együttes szerződésen munkaföltételek fölött való megállapodás értendő egy vagy több munkaadó, vagy egy vagy több jogi személyiséggel bíró munkaadó-szövetkezet és egy vagy több jogi személyiséggel bíró munkás-szervezet között, amelyre a munkaszerződés megkötésekor figyelemmel vannak.”

mének legkisebb követelményét, kötelessége, hogy megállapítsa a megélhetés, a létfenntartás elemi föltételét, a bérnek alsó határát is. A mindennapi kenyér éppen olyan nélkülözhetetlen, mint a mindennapi friss levegő. Természetesen, senki sem gondol arra, hogy maga a törvényhozás szabja meg általános érvényűvel a munkabérek alsó határát. Tudja mindenki, hogy a munkabér mennyire változik hely és idő szerint, A törvényhozás kötelessége azokat a módokat és szerveket megtalálni, amelyek az ingadozó viszonyok között időről-időre meg tudják állapítani a megélhetésre nélkülözhetetlen munkabéreket.

Egy éppen ilyen fontos kérdés a munkára képtelenség és aggkor esetére való biztosítás. Az körülbelül bizonyos, hogy a munkásoknak igen kis százaléka bír akkora tőkét gyűjteni, hogy aggkorában, munkára képtelensége esetén, annak kamataiból megélhessen. Gond ez a munkásnak, gond a társadalomnak s kára az iparnak, vesztesége a nemzetnek. Mert a megélhetés, a családfenntartás gondja megrövidíti az életet. Abban a jelentésben, amelyet az aggkor esetére való biztosítás ügyében terjesztettek az angol képviselőház elé, ki van mutatva, hogy munkások között, akik aggkori nyugdíjhoz jutottak, az életkor átlaga huszonöt év alatt 43 évről 54-re emelkedett. Mekkora nyereség ez nemzeti és általános emberi szempontból! Olyan nyereség, amelyért akármennyi millió sem sok s amely föltétlenül követeli e kérdés megoldását.

Íme, Igen Tisztelt Értekezlet, ezek volnának azok a határok, amelyekben belül állam és társadalom a munkáskérdésbe belenyúlhat, de egyúttal azok a föladatak, amelyeket köteles megoldani.

Mindez azonban: munkás és munkaadó-szervezet, sztrájk és békéltető-bíróság, együttes, vagy egyenkénti szerződés, nem oldja meg a munkáskérdést. A munkáskérdés úgy bele van fonódva a társadalmi és állami rendbe, hogy, aki meg akarja, ha meg tudná, oldani, át kellene, hogy ölelje a világot. A gyárpar, amely előli a kisipart; a városok növekvése a vidék kárára; a gép, amely tönkretesz az egyéniséget és művészetet; az adórendszer, amely igazságtalanul, jogtalanul osztja meg a terheket; a vámok, amelyek nem a fogyasztót terhelik, s végül, de nem legkisebb mértékben, a birtokviszonyok, amelyek nem adnak módot, hogy letelepedjék s

otthon érezze magát a munkás, hogy érezze, hogy tartozik egy darab földhöz, egy nemzethez, – ezek mind a munkáskérdés megoldásának körébe tartoznak.

Azt hiszem, hogy az Igen Tisztelt Értekezlet minden tagja ismeri azt az utópiát, amely éppen most van az ausztráliai Commonwealth törvényhozása előtt. A cél az, hogy védővámokkal, állami támogatással olyan védett helyzetbe kerüljenek az iparvállalatok, hogy magas munkabért fizethessenek és jó iparcikket állíthassanak elő. Amelyik ezt cselekszi, azt védi az állam a versenytől; amelyik nem teszi, arra reábocsátja a külföldi olcsó versenyt. így lenne, egy nagy szervezkedéssel, megvédelmezve munkaadó, munkás és fogyasztó érdeke. Mindenesetre olyan gondolat ez, amely mindnyájunk vágyakozása. Hogy maga a terv, a *New Protection*, meg fog-e valósulni, az kétséges.

De ha megvalósul is, ez sem fogja megoldani a kérdést. Megoldani egyetlen egy fogja: a műveltség, a munkaviszonynak erkölcsi alapra való fektetése. Ha a munkaadó leszáll, vagy talán fölemelkedik oda, ahonnan meglátja, hogy, akivel szerződik, abból nem kell fontonként kivágni a húst, nem kell a koldusság határán tartani vagy ki vándoroltatni, hanem meglátja az embert és az állampolgárt, akkor, az állam és a társadalom segítségével, létre jöhet az az »ipari béke«, amely mindnyájunknak óhajtása.

Mi azt látjuk, hogy az ipartörvénynek az az átdolgozása, amelynek ötletéből e kérdésekkel foglalkozunk, ezt a célt szolgálja, s azért, azt hisszük, hogy a kijelölt irányokban üdvös eredményeket fog elérni.